

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Vrouwelijke analytici en overdrachtsliefde

Bespreking van

Joy Schaverien (red.) (2006). *Gender, countertransference and the erotic transference — Perspectives from analytic psychology and psychoanalysis*. Hove: Routledge. ISBN 978 1 58391 764 0, 279 pp., £ 20,99

MARC HEBBRECHT

Freud stelde overdrachtsliefde voor als een situatie waarin een vrouwelijke patiënte ondubbelzinnig te kennen geeft dat ze verliefd is op haar mannelijke arts. In *Gender, countertransference and the erotic transference*, een bundeling van bijdragen van elf vrouwelijke analytici (leden van de IPA en van de jungiaanse Society of Analytic Psychology), wordt aangetoond dat mannen wel degelijk erotische overdrachten ontwikkelen ten aanzien van hun vrouwelijke therapeuten. Deze overdrachten blijken na analyse diverse betekenissen in zich te dragen, zoals het zoeken naar een relatie met een deelobject (de voedende borst), het terugvinden van de empathische vader in de persoon van de analytica, het uitageren van een sadomasochistische versie, een vlucht voor de confrontatie met de dood. Overdrachtsliefde wijst op een objectrelatie gekenmerkt door de meest intense modus van verlangen naar het object. Zodra de erotische overdracht op het analytische toneel verschijnt, begint de rouw om het oedipale object. De hoofdstukken in dit boek werden al gepubliceerd in internationale psychoana-

lytische tijdschriften. De lezer die zich dit boek wil aanschaffen, kan eerst nagaan of hij de artikelen niet via zijn tijdschriftenabonnement bezit.

In de inleiding wordt de lacaniaanse theorie over het verlangen voorgesteld als een belangrijke notie. Spijtig genoeg wordt er verder niet op ingegaan. De artikelen zijn nogal gedateerd: slechts twee bijdragen verschenen na 2000, het merendeel van de artikelen werd gepubliceerd in de jaren tachtig en negentig!

Schaverien vraagt zich af waarom mannen hun therapie vaak afbreken tijdens een overdrachtsverliefdheid. Heeft dit te maken met angst voor intimiteit? Of met het actief aandoen van de analytica wat de jongen vroeger door zijn moeder werd aangedaan: verleiding gevolgd door frustratie? Soms is de analytica verantwoordelijk: heeft ze het verlangen van de man begeerd te worden als dusdanig begrepen en erkend? Misschien heeft ze dit verlangen «te vroeg» geduid als een babyverlangen naar fusie en symbiose. De analytica voelt zich bij dergelijke overdrachtsontwikkelingen onterecht schuldig; vaak denkt ze dat ze door haar (mogelijk verleidende?) houding de mannelijke begeerte heeft gewekt. Het taboe op het bespreken van erotische tegenoverdracht geldt voor haar sterker dan voor haar mannelijke collega.

In het tweede hoofdstuk biedt Schaverien inspiratie voor de psychotherapie met stervende patiënten. De dreigende dood van een patiënt kan overdrachtsliefde aanwakken en stelt bijzondere eisen op gebied van de tegenoverdracht. Wanneer de patiënt vraagt: «Zal je me missen?», kan dit thuishoren in een overdrachtsliefde waarbij het nakend sterven ontkend wordt. Dikwijls betreft het een authentieke vraag

die in een reële relatie aan de analytica gesteld wordt.

Wat doet een analytica die een gouden hals-snoer van de analysant als geschenk krijgt? Door dit geschenk te aanvaarden wordt het alsof-karakter van de analyse verbroken en wordt de illusie gevoed dat de analysant over de analytica als zijn minnares kan beschikken.

In het boek las ik ook enkele jungiaanse opvattingen die het onthouden waard zijn. Wanneer het vrouwelijke element in een man onbewust is, is de kans groot dat het geprojecteerd zal worden en gehecht aan een figuur van het andere geslacht. De man van de wereld is een actualisatie van een archetype: de held die de draak bevecht, de prinses redt en de verborgen schat naar huis brengt. Hier splitst de man zijn kwetsbaarheid af en projecteert haar op vrouwen en kinderen.

Volgens Springer wordt er veel aandacht besteed aan seksueel ageren in de psychotherapeutische relatie, echter weinig aan narcistisch misbruik van patiënten. Freud bijvoorbeeld zocht erkenning bij Dora, daarom brak ze haar analyse na elf weken af! Seksuele grensoverschrijdingen van therapeuten berusten volgens Springer op het uitageren van een sadomasochistische perversie bij de therapeut. Ik vind de visie van Gabbard genuanceerder. Maar Springers ideeën over de perversie zijn wel interessant. Perverten beschikken over een bijzonder talent om een emotioneel klimaat te scheppen waarbij de ander ingaat op hun invitatie. De ander wordt eerst in de gepaste stemming gebracht alvorens zich te onderwerpen aan de perverse logica. In de perversie is haat vermomd als liefde, haat wordt geërotiseerd. Perversie bij vrouwen bestaat wel degelijk! In de man wordt de andere en betere moeder gezocht, maar dit loopt vast in het uitageren van een sado-

masochistisch patroon. Vrouwelijkheid dient dan als maskerade.

Springer eindigt met interessante beschouwingen over analytische abstinentie, een belangrijk gebod dat meestal negatief geformuleerd wordt. In haar opvatting betekent analytische abstinentie dat de analyticus geïdentificeerd is met het vermogen zichzelf, de analysant en het analytisch proces te verbeelden.

Volgens Orbach verkeert de actuele psychoanalyse in een hypermentaliseringsperiode. Het lichaam verdient evenveel aandacht als de psyche. Wat beleeft een analytica lichamen terwyl ze werkt met haar analysant? Hoe wisselt haar subjectieve lichaamsbeleving van moment tot moment? Dit is belangrijk materiaal voor de analyse van het overdrachts- tegenoverdrachtsgebeuren. Ellis schrijft — in aansluiting op het werk van Michel Foucault — dat het lichaam niet louter een materieel-biologisch feit is maar steeds ingebed in een discours. Wat als normaal of als abnormaal bestempeld wordt, hangt af van de macht van instituties. Psychoanalytici hebben een machtige rol gespeeld in het conservatisme ten aanzien van homoseksualiteit. We moeten leren afstand nemen van onze neiging te vereenvoudigen, te universaliseren en te koloniseren.

Interessant is de bijdrage over de fallische moeder: een verdediging tegen castratie-angst, een reactie op een (te) verleidelijke moeder, een regressieve overcompensatie, het niet kunnen verzaken aan de wens om de beide geslachten te zijn? In de folklore is de heks de plastische uitdrukking van de fallische moeder.

Vooraf de uitgebreide klinische vignetten zijn boeiend. Het boek viel me als geheel echter wat tegen. Ik zocht naar nieuws, maar ik heb het niet gevonden.